

„A BEMENETNÉL EZEN JEGY ELŐMUTANDÓ.”

EGY SZOMBATHELYI TÁNCMULATSÁGRA SZÓLÓ MEGHÍVÓ
1848 FEBRUÁRJÁBÓL

■ Tilcsik György

A 19. századból származó, közgyűjteményekben őrzött vagy magánszemélyek tulajdonában lévő meghívók általában nem tartoznak a ritka és különleges forrásértékű iratok közé, ám jelentőségük nyilvánvalóan lényegesen megnövekszik, ha azok egy-egy akár országos, akár helyi léptékkal mérve meghatározó szerepet játszott személlyel vagy személyekkel hozhatók összefüggésbe, vagy éppen a történelem egy-egy különlegesen izgalmas és érdekes időszakáról, az akkor lejátszódott eseményekről szolgálnak több-kevesebb új adattal.

Az alább közreadandó, csupán néhány sorból álló, nyomtatott meghívó – amelyre kézírással rávezették a címzett személy nevét – is ékesen bizonyítja, hogy olykor-olykor egy rendkívül rövid és ezért első ránézésre talán kevésbé fontosnak tűnő irat is – kiegészülve más forrásokból származó információkkal – alkalmas lehet arra, hogy tudásunkat érdemben gyarapítsa, sőt miután esetünkben egy olyan rendezvényre szóló invitációról van szó, amelyről eddig semmiféle ismerettel nem rendelkezünk, jelenleg ez az egyetlen olyan dokumentum, amely a szóban forgó össze-

jövetel megszervezésének és megtörténtének tényéről egyáltalán tudósít.

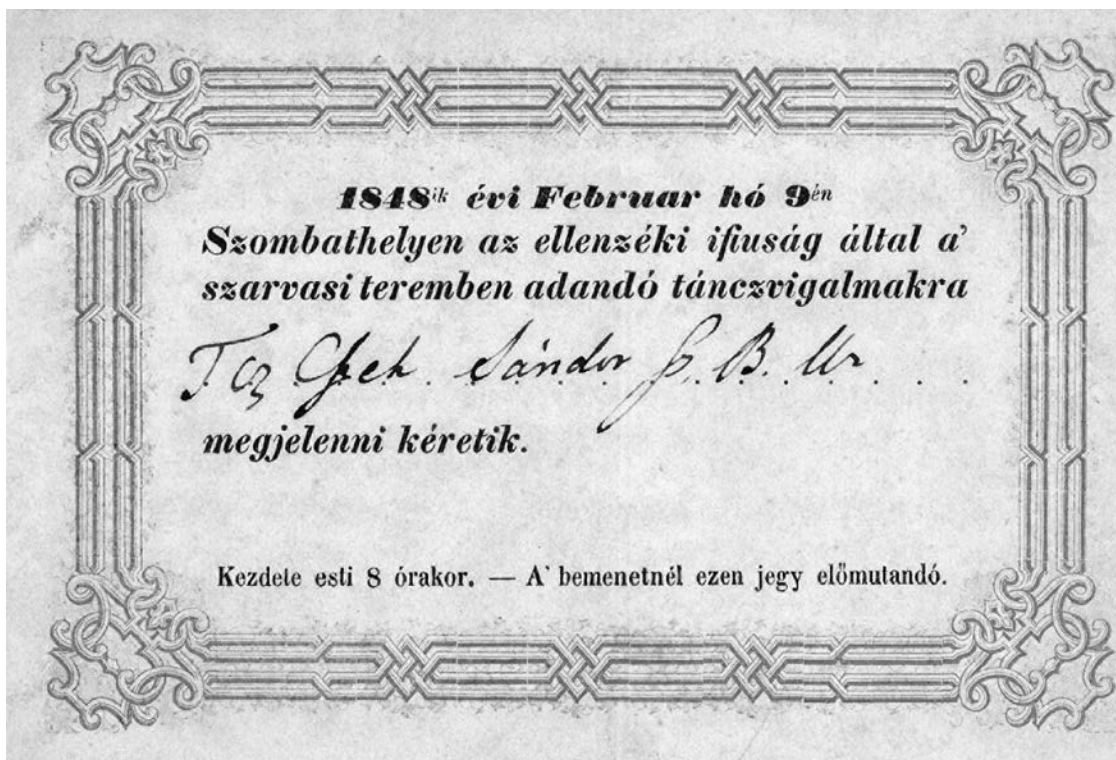
A Cseh Sándor szolgabírónak címzett és küldött meghívóból arról értesülhetünk, hogy Szombathelyen az ellenzéki fiatalok 1848. február 9-én – mely nap szerdára esett – este 20.00 órától táncmulatságot tartottak a Szarvas fogadó nagytermében, ám arról, hogy az est szervezői közelebről kik voltak, illetőleg, hogy ki vagy kik küldték szét a meghívókat, sajnos semmit nem tartalmaz.¹ Szövegének utolsó mondata – „A bemenetnél ezen jegy előmutandó.”² – ugyanakkor nem hagy kétséget afelől, hogy ez az esemény zártkörű volt, azaz csak a meghívóval rendelkezők léphettek be a Szarvas táncterembe azon az estén.

AZ ELLENZÉKI TÁNCMULATSÁG HELYSZÍNE

Szombathelyen a Szarvas vendégfogadó – a mai Pannónia étterem – pontosan

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Meghívógyűjtemény 1/1848.

² Uo. Az idézeteket nem betűhíven, hanem – leszámítva néhány, a beszélt nyelv jellegzetességeit megőrző esetet – a mai helyesírási szabályok szerint adjuk közre, a kiegészítéseket pedig szögletes zárójelbe tettük.

nem ismert időponttól kezdődően, de egészen biztosan már jóval a 19. század közepe előtt is a vendéglátás céljait szolgálta, és valójában nem a mezőváros, hanem az azzal dél-délkeleti irányban szorososan összeépült település, Szőkefőldé területén állt. A szőkeföldi kúriának nevezett, kétszintes, eredetileg lakóépület, valamint a vele szomszédos földbirok a 16. századtól kezdve többször is gazdát cserélt, mígnem 1752-ben az előző évben Magyarország nádorává választott Batthyány Lajos (1696–1765) vásárolta meg,³ és az 1848-ban dédunokájáé, Batthyány Fülöp hercegé (1781–1870) volt.

Nem tudjuk, mikortól viselte a Szarvas nevet, de egy, az épületről 1840 vé-

A „Tékinetjes Cseh Sándor sz[olga]b[író] úr”-nak címzett meghívó (MNL VaML Meghívógyűjtemény 1/1848)

gén készített leírás megőrizte, hogy annak földszintjén két borozó-, három étkezőhelyiség, három szoba és egy-egy konyha, illetőleg kamra, az emeleten pedig egy, a zenészek számára készült karzattal rendelkező táncterem, egy kis konyha, valamint 10 szoba kapott helyet, mely utóbbiakból kettő biliárdszoba volt, háromban kávéház működött, öt pedig a szállóvendégeket várta. Az épület – amely alatt egy nagyméretű pince helyezkedett el – udvarán 36 ló befogadására alkalmas istálló, egy fészker és egy szivattyús kút állt.⁴

A Szarvas vendégfogadóban 1848. február 9-én este megtartott táncmulatság alkalmával a meghívottaknak felkínált ételekről és italokról, az emeleti táncterem díszítéséről és – ha volt

³ Varga Nóra: Források Szőkefőldé történetéből. 1. Herceg Batthyány Fülöp körmendi uradalmának 1840. évi topográfiai összeírása. Szőkefőldé. = Lapok Szombathely történetéből, 2003. 118. sz. (továbbiakban: Varga, 2003.) 1. p. (Panniculus Ser. C.; 175.)

⁴ Varga, 2003. 4. p.

ilyen – a táncrendről sajnos, nincsenek adataink, az azonban biztos állítható, hogy a szombathelyi ellenzéki fiatalok szervezte társasági esemény nem csak a kikapcsolódás és a szórakozás, hanem valószínűleg a politikai eszmecserek és egyeztetések céljait is szolgálta.

A RENDEZVÉNY IDŐPONTJA

Az 1847. november 7-én Pozsonyban megnyílt – és mint később kiderült, utolsó rendi – országgyűlésre delegált Vas vármegyei követek, Vidos József (1805–1849) és Szabó Miklós (1816–1848) számára szóló követutasítás tartalma alapvetően liberális szemléletű volt, ám a liberális táboron belül nem tartozott annak legradikálisabb vonulatához. A diéta megnyitásakor az alsótáblán az ország polgári átalakulását konstitucionális eszközökkel megvalósítani kívánó ellenzék árnyalatnyi többséggel rendelkezett a bécsi udvart támogató konzervatívokkal szemben, és az első 2 hónap alatt lezajlott – így a királyi előterjesztésekre adandó válaszfelirat tartalmáról, az adminisztrátori rendszerről és a jobbagyfelszabadításról szóló – viták, de különösen a liberális követek megosztását célzó udvari törekvések azzal fenyegettek, hogy 1848 januárjában az addig egységesnek tűnő ellenék összefogása megszűnik, és az országgyűlés eredménytelenül ér véget. Ugyanakkor ez idő alatt a Vas vármegyei nemesség többségének, valamint mindkét országgyűlési követének politikai beállítottsága – utóbbiaké minden bizonnyal Batthyány Lajos gróf (1807–1849) hatására – úgy módosult, hogy a legfontosabb kérdéseket illetően osztották a Kossuth Lajos (1802–1894) vezette ellenzéki csoport nézeteit.⁵

⁵ Tilcsik György: Politikai tendenciák Vas megyében a feudalizmus bomlásának végső sza-

A vármegye 1848. február 7-én közgyűlést tartott, amelyen egyrészt felolvasták az előző kongregáció óta Vidostól és Szabótól Pozsonyból érkezett követjelentéseket, amelyek mellékletei többek között a válaszfelirattal, a közteherviseléssel, az örökváltsággal, az ősiséggel és az adminisztrátori rendszerrel kapcsolatos különféle iratokat is tartalmaztak.⁶ A közgyűlés résztvevői az alsótáblának a válaszfelirat tárgyalásának elhalasztásáról hozott határozatát „... alkotmányos nézeteikkel tökéletesen megegyezőnek találván ...”, követeik e tárgyban kialakított, az udvar és az országgyűlés főrendi táblája nagyobb részének álláspontjával ellentétes véleményét és szavazatát helyeselték, ugyanakkor törvénybe ütközőnek minősítették, hogy a kormány az országgyűlési tárgyalások mellőzésével, egyoldalú leirattal próbálja az adminisztrátori kérdés megoldását kieroszakolni. Ezért a vármegye közgyűlése Vidost és Szabót arra utasította, hogy az adminisztrátori rendszer megszüntetését a továbbiakban is igyekezzenek elérni, és a hadiadó megajánlásába mindaddig ne bocsátkozzanak, amíg az udvar az adminisztrátori rendszerből fakadó sérelmeket fel nem számolja. Egyúttal azt is a követek kötelességévé tették, hogy – mivel az említett királyi leirat az adminisztrátorok kinevezését a főispánok akadályoztatásával magyarázta – kezdeményezzék az örö-

kaszában. = Vasi Szemle, 1984. 1. sz. 84–94. p.; Uő: Vas megye és az örökváltság kérdése a reformkori országgyűléseken. In: Levéltári évkönyv, 1986. Szerk. Kiss Mária. Szombathely, 1986. 194–197. p. (Vas megye múltjából; 3.)

⁶ MNL VaML Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűlésének iratai (továbbiakban: Vvkk.) Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (továbbiakban: Kjkv.) 1/1848., 2/1848.; MNL VaML Vvkk. Köz- és kigyűlési iratok (továbbiakban: Kir.) 1/1848., 2/1848.

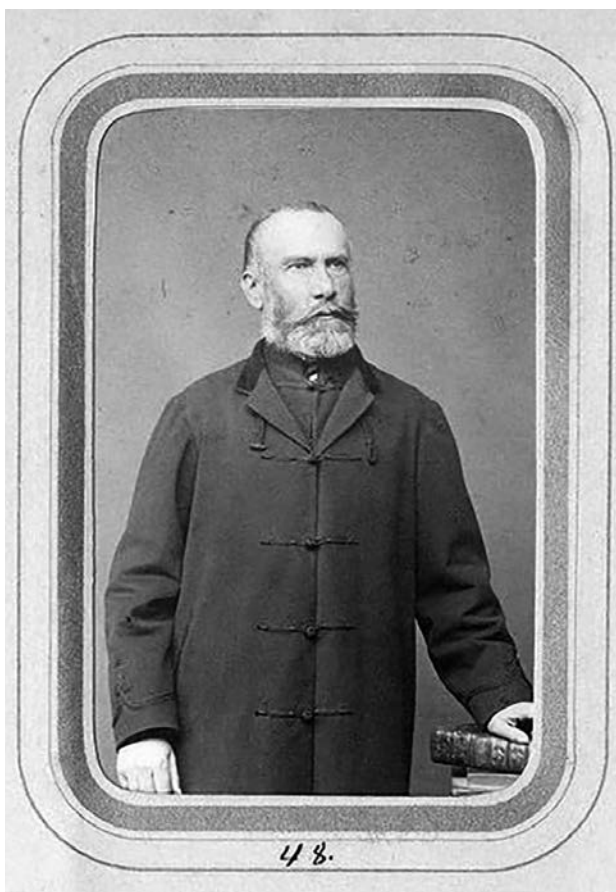
⁷ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1/1848.

kös főispáni cím eltörlésének törvénybe foglalását.⁸

Közelebbi adatok hiányában nem tudjuk biztosan, hogy a szombathelyi „ellenzéki ifjúság” az 1848. február 7-én lezajlott vármegyei közgyűlés összehívása előtt vagy alatt határozott a táncmulatság február 9-én történő megrendezéséről. Elvileg mindkét említett variáció lehetséges lett volna, ám a rendezvény lebonyolításához szükséges előkészületek miatt valószínűbbnek tűnik, hogy már 1-2 héttel a közgyűlés (amúgy már előzőleg is ismert) határnapja előtt, de az is lehet, hogy még korábban döntöttek annak megszervezéséről. Megjegyzendő, hogy 1848-ban ez volt Vas vármegye első közgyűlése, amelyen a napirendre került kérdések fontossága és hordereje miatt minden bizonytalanságról is sok szó esett a 2 nappal későbbi estén a szombathelyi Szarvas vendégfogadóban, és így valószínűleg a táncest időpontjának kiválasztása sem lehetett véletlen, hiszen a közgyűlésre amúgy is Szombathelyre érkezett a vármegye nemességének politikailag aktív és változásokat kívánó része.

A MEGHÍVÓ CÍMZETTJE

A Vas vármegyei Gasztonyban született Cseh Sándort 1814. február 21-én tartották keresztvíz alá.⁹ Édesapja, nemes Cseh József földbirtokos és édesanyja, nemes Hertelendy Polixéna 1813. január 17-én kötöttek házasságot szintén Gasztonyban.¹⁰ Gyermeük a gimnázium első három osztályát 1823 és 1826 között a Szombathelyi Premontrei Gimnáziumban, a 4., az 5. és a 6. osztályt

Cseh Sándor (1814–1896)
 az 1865/1868. évi országgyűlés idején
 (Arcanum Adatbázis. Hungaricana. Képcsarnok.
<https://gallery.hungaricana.hu/hu/BudapestGyujtemeny/1047204>)

1826-tól 1829-ig a Kőszegi Bencés Gimnáziumban végezte, majd 1829 és 1831 között a Szombathelyi Királyi Líceum diákja volt.¹¹ A jogi pályát választotta, és az 1831/1832. tanévben a Zágrábi Királyi

⁸ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 2/1848.

⁹ MNL VaML Mikrofilmtár (továbbiakban: Mft.) Vasszentmihály, római katolikus (továbbiakban: r. k.) keresztelési anyakönyvek.

¹⁰ MNL VaML Mft. Vasszentmihály, r. k. házassági anyakönyvek.

¹¹ MNL VaML A Kőszegi Bencés Rendi Gimnázium iratai. Gimnáziumi anyakönyvek, 1824–1830.; MNL VaML A Szombathelyi Premontrei Rendi Gimnázium iratai. Prima et secunda quimestralis Informatio de Juventute Regii Gymnasii Sabariensis pro anno 1823/24., 1824/1825., 1825/1826.; MNL VaML A Szombathelyi Philosophiai Liceum iratai. Informationes de juventute Lycei Sabariensis, 1829–1840.

Jogakadémián,¹² az 1832/33-as tanévben pedig a Pozsonyi Királyi Jogakadémián tanult.¹³ Ezt követően előbb Vas vármegye Alispáni Hivatalában, majd Kőszegen, a Dunántúli Kerületi Táblánál, végül a Magyar Királyi Kúrián gyakornokoskodott.¹⁴ Vas vármegye 1837. július 3-án megtartott közgyűlésén kihirdették ügyvédi diplomáját, az 1837. szeptember 4-re összehívott kisgyűlésen pedig felolvasták Zichy Károly gróf (1785–1876), Vas vármegye főispáni helytartója 1837. augusztus 14-én kelt levelét, amelyben Cseh Sándort tiszteletbeli alügyésszé nevezte ki.¹⁵ Ez ugyan csupán egy formális tisztség volt, ám alig 9 hónappal később, a vármegye 1838. június 18-án lezajlott tisztújító közgyűlésén már a németújvári járás egyik esküdtje lett.¹⁶ Vas vármegye 1841. március 1-én megtartott közgyűlésén pedig nyilvánosságra hozták Zichy Károly 1 hónappal korábban kelt, Cseh Sándort a németújvári járás szolgabírájává kinevező levelét.¹⁷ Cseh ezt követően – amellett, hogy járásában végezte a ráháruló különféle adminisztratív és jogi feladatokat – hivatalból részt vett a vármegye köz- és kisgyűlésein. Munkáját minden bizonnyal jó színvonalon végezte, és ennek eredményeként előbb az 1842. augusztus 23-ra, majd pedig az 1845. au-

gusztus 28-ra összehívott tisztújító közgyűléseken újraválasztották, illetőleg megerősítették tisztségében.¹⁸

Megfelelő források híján nincsenek információink Cseh Sándor politikai nézeteiről, ám az a tény, hogy meghívót kapott a szombathelyi ellenzéki ifjúság 1848. február 9-én megtartott táncmulatására, arra enged következtetni, hogy a korszak nemesi liberalizmusa iránt elkötelezett és az ország polgári átalakulásáért tenni akaró, fiatal jogász lehetett.

Ezt támasztja alá az is, hogy Vas vármegye 1848. május 1-én megtartott közgyűlésén a vármegyei közgyűlés feladatait átvevő Vas vármegyei Képviselői Bizottmány tagjává választották.¹⁹ Az 1848 kora nyarán a Horvátországban tapasztalható ellenséges mozgalmak nyomán szükségessé vált egy jelentős létszámú nemzetőrség kiállítása, ami többek között azt jelentette, hogy Vas vármegyére 3000 főnyi nemzetőr kiállításának kötelezettsége esett. A képviselői bizottmány 1848. június 19-én úgy döntött, hogy e 3000 főt toborozással biztosítják, és a vasi nemzetőrezred parancsnokának Vidos Józsefet nevezték ki. A szükséges létszám határidőre történő biztosítása komoly nehézségekbe ütközött annak ellenére, hogy több vármegyei tiszviselő is kérte felvételét a nemzetőrök közé.²⁰

Cseh Sándor is jelentkezett önkéntes nemzetőrnek, ám Vas vármegye Képviselői Bizottmánya 1848. június 26-án megtartott ülésén felmerült, hogy Hrabovszky Zsigmond főjegyző – aki szintén jelentkezett – és Cseh Sándor szolgabíró személyét a vármegye nem tudja nélkü-

¹² Durovics Alex – Szögi László: A zágrábi felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1776–1852. Studenti Zagrebačkih sveučilišnih ustanova, 1776–1852. Bp., 2019. 385. p. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat; 20.)

¹³ M. Novák Veronika: A Pozsonyi Jogakadémia hallgatósága, 1777–1849. Posluchači Král'ovskej Akademie v Bratislave, 1777–1849. Bp., 2007. 366. p. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat; 5.)

¹⁴ MNL VaML Vvkk. Kir. 1472/1837.

¹⁵ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1472/1837.; MNL VaML Vvkk. Kir. 1472/1837.

¹⁶ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1103/1838.

¹⁷ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 420/1821.; MNL VaML Vvkk. Kir. 420/1841.

¹⁸ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1720/1842., 1702/1845.

¹⁹ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 910/1848.

²⁰ Simon V. Péter-Tilcsik György: A Vas megyei mozgóvá tett nemzetőrség és levelezőkönyve, 1848 július–szeptember. In: Savaria, 1983–1984. Szerk. Bándi Gábor, Cserrényi Vajk, Horváth Ernő. Szombathely, 1989. 270–274. p. (A Vas Megyei Múzeumok Értesítője; 17–18.)

lözni. Erre Hrabovszky visszalépett, Cseh azonban kijelentette, hogy inkább lemond tisztségéről és nemzetőrnek áll.²¹ Ekkor a képviselői bizottság hivatkozással arra, hogy a vármegye németlakta vidékein – és ilyen volt Cseh Sándor járása, a németújvári is – komoly feszültség tapasztalható, felszólította a szolgabíró, hogy maradjon hivatalában.²² A bizottság kifejezte reményét, hogy „... Cseh Sándor úr jelleme, kinek tiszta honfias érzelmeit, férfias bátorságát, magasztos lelkiületét a megye közönsége mindenkor méltányolá, eléggé kezeskedik, hogy ő ezen rendelettől is engedelmességét megtagadni nem fogja.”²³ Így is történt, és Cseh Sándor szolgabíró maradt,²⁴ ám ez csak átmeneti állapot volt, mivel a képviselői bizottság 1848. augusztus 7-ére összehívott ülésén ismét lemondott tisztségéről, amit el is fogadtak, és helyettesítésére Somogyi Ignác esküdtet jelölték ki.²⁵

Cseh ekkor csatlakozott a Vidos József vezette Vas vármegyei mozgó nemzetőrséghez. Sajnos nemzetőri ténykedéséről szinte semmit nem tudunk, az azonban biztos, hogy hadnagyi rangban szolgált, és részt vett Nagykanizsa 1848. október 3-án történt felszabadításában.²⁶

Ugyancsak rendkívül kevés adattal rendelkezünk az önvédelmi háború időszakában és a Bach-korszakban kifejtett tevékenységéről. Nincs nyoma annak, hogy családot alapított volna, és minden

valószínűség szerint birtokai jövedelméből, valamint ügyvédi munkájából élt Rátóton. Az 1861. évi országgyűlési választáson a németújvári kerület képviselőjévé választották,²⁷ majd az országgyűlés befejezését követően – vélhetőleg anyagi természetű gondjai miatt – rátóti birtokát és kastélyát eladta Széll Józsefnek (1801–1871), akitől azután annak fia, Széll Kálmán (1843–1915) örökölte azokat.²⁸

Miután Cseh Sándort az 1865-ben összehívott országgyűlésre is képviselővé választották a németújvári kerületben,²⁹ aktív résztvevője lehetett a kiegyezési törvénycikkelyek előkészítésének és elfogadásának. Az országgyűlés berekesztése után hazatért, és folytatta ügyvédi praxisát. 1871. december 19-én a vármegye árvaszékének ülnökévé választották, 1882. augusztus 21-én pedig Radó Kálmán (1844–1899) főispán Vas vármegye főlevéltárnokává nevezte ki, és e tisztséget 1889. november 5-ig töltötte be.³⁰ Cseh Sándor 83 éves korában, 1896. november 2-án, Szombathelyen végelegyengülésben hunyt el.³¹

²⁷ Reiszig Ede, *ifj.*: Vas vármegye története. In: Vas vármegye. Szerk. Sziklay János, Borovszky Samu. Bp., 1898. (továbbiakban: Reiszig, *ifj.*, 1898.) 244. p. (Magyarország vármegyéi és városai)

²⁸ Bertényi Iván, *ifj.*: Családi háttér és egyéni karrierépítés. Széll Kálmán útja a politikai elitbe. In: Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve. Szerk. Uő. Bp., 2015. 57. p.; Virág Zsolt: Magyar Kastélylexikon 5. Vas megye kastélyai és kúriái. 5. köt. Vas megye. Bp., 2004. 197. p.

²⁹ Reiszig, *ifj.*, 1898. 245. p.

³⁰ MNL VaML Vas Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek 5492/1871., 568/1882., 1457/1889.; Cseh Sándor, 1810–1896. = Vasvármegye, 1896. nov. 5. 4. p. E nekrológ tévesen közli Cseh születésének évét.

³¹ MNL VaML Vas vármegye állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Szombathely, halotti anyakönyvek. 400/1896. A halotti anyakönyvi bejegyzés két téves adatot tartalmaz, ugyanis Cseh Sándor – legalábbis születési anyakönyvi bejegyzése szerint – nem Rátóton, hanem Gasztonyban látta meg a napvilágot, és nem 86, hanem 83 éves korában halt meg.

²¹ MNL VaML Vas vármegye képviselői bizottságának iratai (továbbiakban: Vvkb.) Bizottmányi jegyzőkönyvek (továbbiakban: Bjkv.). 441/1848.

²² MNL VaML Vvkb. Bjkv. 445/1848.

²³ Uo.

²⁴ MNL VaML Vvkb. Bjkv. 585/1848.

²⁵ MNL VaML Vvkb. Bjkv. 720/1848.

²⁶ Hermann Róbert: Kanizsa felszabadítása 1848. október 3-án. In: Zalai Múzeum. 7. A honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi történettudományi – helytörténeti konferencia előadásai. Nagykanizsa, 1996. október 17–18. Szerk. Kunics Zuzsa. Zalaegerszeg, 1997. 134. p.